

Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit
t.a.v. de heer H. Staghouwer
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC DEN HAAG

Apeldoorn, 19 juli 2022

Betreft: stalinnovaties

Geachte heer Staghouwer,

Diverse georganiseerde veehouderijsectoren en -branches vragen graag uw aandacht voor het volgende:

Innovatie in stalsystemen en mestverwerking en -verwaarding is van het grootste belang om invulling te kunnen geven aan de maatschappelijke en politieke opgaven, alsmede opgaven op het gebied van dieren- en volksgezondheid. Natuurlijk zijn er verschillende transitiepaden om antwoord te geven op de maatschappelijke uitdagingen. Naast stalinnovaties zijn er uiteraard ook ontwikkelingen rond integrale systeeminnovaties of doorbraken op het vlak van voer-management. Maar dat stalinnovaties een cruciale rol spelen is evident. Toch zien we dat innovaties tergend langzaam beschikbaar komen voor de markt. Het huidige beleid is onvoldoende gericht op de ondersteuning van de implementatie van innovaties. Invulling geven aan maatschappelijke opgaves is een samenspel tussen publieke en private moed en lef.

Dat innovaties sneller op de markt moeten komen is al langer onderkend door de overheid. Er zijn verschillende werkgroepen en taskforces aan het werk geweest (Rebel, met een advies over 'Een nieuw systeem van stalbeoordelingen'¹ en de Taskforce Versnelling Innovatieproces Stalsystemen². Ook in het afgelopen half jaar heeft een kwartiermaker van de Innovatiegezant gewerkt aan het uitwerken van een regie-orgaan Innovatieve stalsystemen. Het rapport hierover wordt binnenkort verwacht, begrijpen wij.

Maar dat is ondertussen al bijna 2 jaar nadat de bovengenoemde taskforce richting heeft gegeven. Het is dus **dringend tijd** om van woorden en studies tot daadwerkelijke actie te komen.

---

¹ Zie rapport 'Een nieuw model voor stalbeoordeling' ([bijlage-1-eindrapportage-stalbeoordeling.pdf](#) ([overheid.nl](#)))

² Zie rapport 'Ruimte voor ondernemerschap' ([bijlage-rapport-ruimte-voor-ondernemerschap-en-innovatie.pdf](#) ([overheid.nl](#)))

De georganiseerde veehouderijsectoren zijn op hoofdlijnen bekend met de inhoud van het rapport van de kwartiermaker. Vooruitlopend op formele besluitvorming binnen de Rijksoverheid en het instellen van een regie-orgaan hebben wij een voorstel uitgewerkt, welke we vanaf half september 2022 ook daadwerkelijk willen gaan laten functioneren.

Het voorstel is zodanig uitgewerkt, dat dit in een later stadium naadloos kan opgaan in de aanpak van het regie-orgaan, maar daar niet op hoeft te wachten. Hiermee nemen wij als veehouderijsectoren verantwoordelijkheid en willen de stap vooruit zetten. In de hoop dat het Ministerie daarbij wil volgen en dit ook wil faciliteren.

Het voorstel omvat twee fasen:

1. Versnellen van doorbraakinnovaties en de realisatie van vergunnen en toezichthouden t.a.v. emissies op basis van sensor- en datasystemen
  - a. Voor 1 oktober 2022 heeft iedere veehouderijsector 2 doorbraakinnovaties geselecteerd, en wordt daarvoor vol publiek en privaat support georganiseerd om deze zo snel mogelijk tot metingen voor RAV-erkenning te krijgen; voor die sectoren, waarbij niet 2 doorbraakinnovaties beschikbaar zijn zal een voorbereidend traject worden opgezet om tot deze fase te komen;
  - b. Daaraan gekoppeld wordt samen met Gemeenten, Provincies, Omgevingsdiensten en (indien noodzakelijk) Rijksoverheid gewerkt aan het testen van protocollen om sensor- en datasystemen in deze doorbraakinnovaties te kunnen inzetten in de kaders van de Crisis- en herstelwet; doelstelling is om voor het einde van het jaar in minimaal 4 gemeenten een pilot te hebben gerealiseerd die op deze principes is gebaseerd;
  - c. In samenwerking met markt- en onderzoekspartijen (zoals Connecting Agri&Food) wordt een begin gemaakt om een groot aantal sensoren uit te rollen bij veehouders, zodat ervaring kan worden opgedaan met variatie in de praktijk en onderzoek kan worden gedaan naar verklaringen van deze variatie.
2. Urgente flankerende vraagstukken
  - a. Voor latere selectie van doorbraakinnovaties in investerings- en subsidieregelingen zijn objectieve criteria noodzakelijk. Na opstart van fase 1 zullen deze uitgewerkt worden;
  - b. De maatschappelijke discussie over toekomstbestendige stallen (in relatie tot de daaraan gekoppelde mestverwerking) zal vorm worden gegeven; voor innovatie zijn heldere ontwerpeisen noodzakelijk en op dit moment zijn er veel wensbeelden (bijvoorbeeld bronscheiding); Maar er zijn ook maatschappelijke discussies over mestverwerking en -vergistings. Het is cruciaal om hier tot een éénduidig beeld te komen om innovatie te versnellen en te stroomlijnen;
  - c. Er zal, samen met overheden, nagedacht worden en ontwerp sessies worden gehouden om systematiek voor Vergunningsverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) uit te ontwikkelen voor **bedrijfssystemen** (dat zijn: stalsystemen, plus de daaraan gekoppelde mestverwerking en mestaanwending). Vanuit het oogpunt van systeemontwikkeling is dit een cruciale stap. Maar op dit moment staat (het gebrek aan) regelgeving dit in de weg. Hierbij wordt vooral gedoeld op Omgevings- en Natuurwetvergunning, en in relatie tot de emissies uit deze gekoppelde bedrijfssystemen.

We zijn als veehouderijsectoren bereid om deze gezamenlijke uitdaging aan te gaan, en dit zelfstandig te organiseren³. We staan ook in de startblokken om dat te doen, en hebben daartoe ook contact gezocht met de 5 samenwerkende Zand-Provincies (Utrecht, Noord-Brabant, Gelderland, Limburg, Overijssel). En we hebben de kwartiermaker van de Innovatiegezant bereid gevonden om ons op de te nemen stappen te begeleiden.

Wat hebben wij nodig:

1. Geld: Er van uitgaande dat het regie-orgaan over 1 jaar in operatie is: Voor het eerste jaar hebben we in totaal maximaal 4,4 Miljoen Euro nodig (beschikbaar vanaf 1 september 2022), en 500.000 euro voor een onderzoeksprogramma sensoren, in combinatie met een verstrekkingregeling sensoren van 1,8 Miljoen Euro.
2. Gefocuste samenwerking: Samenwerking met de verschillende overheden, en het commitment van de Rijksoverheid om voor de samenwerking op het dossier VTH middels een taskforce verantwoordelijkheid te nemen en er uitvoering aan te geven.
3. Garanties: Het uitwerken van een systematiek van garantieverlening op emissiereducties door toeleveranciers, in samenhang met vergunningsverlening.

Wat willen we bereikt hebben op 1 september 2023 (na één jaar):

1. Dat er minstens 10 systemen in de toelatingsprocedure voor RAV zitten en naar verwachting eind 2023 via een Voorlopige Erkenning voor de markt beschikbaar zijn;
2. Dat er enkele tientallen tot honderden sensoren in de praktijk worden gebruikt en er geleerd wordt van de variatie in de praktijk;
3. Dat er op er protocollen voor sensor- en datasystemen in verschillende gemeenten en Provincies in de praktijk worden toegepast; en
4. Dat cruciale vraagstukken (o.a. maatschappelijk gedragen lange termijn ontwerpeisen) zijn voorbereid voor het in te stellen regie-orgaan.

Uit uw brief van 10 juni jl. is ons duidelijk geworden dat u innovatie een warm hart toedraagt. Wij schrijven dit vanuit de overtuiging dat veel van de maatschappelijke vraagstukken met innovatie zijn in te vullen.

We zijn uiteraard bereid om na te gaan of een private bijdrage mogelijk is. Bovenstaande is ook geheel in lijn met verschillende sectorplannen, die in afgelopen jaren gemaakt zijn (zoals het Actieplan Coalitie Vitalisering Varkenshouderij). Dit ligt verschillend voor de verschillende veehouderijsectoren. U bent bezig een nieuwe perspectiefbrief te schrijven. Innovatie heeft alles te maken met het creëren van perspectief. We reiken u hiermee één van de puzzelstukken aan voor deze brief, en dringen er dan ook op aan om positief over deze vraag te besluiten. Zodat we op grond daarvan ook over toekomstperspectief met onze veehouders kunnen spreken, en verdere middelen kunnen mobiliseren.

---

³ Wij realiseren ons dat nog andere veehouderijsectoren ook voor uitdagingen staan en stellen voor dat deze, in onderling overleg, bij dit traject kunnen aanhaken (waarna uiteraard extra financiële middelen ter beschikking moeten komen). Zodoende kan deze versnelling ook bijdragen tot het vinden van antwoorden voor deze sectoren.

In de bijlage treft u een verdere detaillering van de plannen aan.

Graag zien we uw spoedige reactie graag tegemoet.

Met vriendelijke groet en getekend, namens

LTO Melkveehouderij

NMV

LTO Kalverhouderij

SBK

LTO Geitenhouderij

POV

LTO Pluimveehouderij

NVP

Het correspondentieadres voor eventuele reacties is Postbus 20000, 7302 HA Apeldoorn (t.a.v. de heer R. Tijssens) of u kunt gebruik maken van het emailadres: r.tijssens@agrifirm.com

Bijlage: Nadere uitwerking plan van aanpak

De ontwikkeling van implementeerbare innovatieve stal- en bedrijfssystemen zijn cruciaal voor de toekomst van de veehouderij in Nederland. Deze dienen technisch en economisch optimaal te zijn en de juridische inbedding is van cruciaal belang. Tevens dienen ze antwoord te geven op de belangrijke maatschappelijke vraagstukken van deze tijd.

De veehouderijsectoren hebben een concreet plan gemaakt, dat vanaf september 2022 vorm en inhoud kan krijgen, en op de korte termijn al een forse versnelling van het beschikbaar komen van stal- en bedrijfssystemen dient op te leveren.

Doelen

De twee belangrijkste doelstellingen van deze aanpak zijn:

1. Dat uiterlijk na 1 jaar na de start van het project voor minimaal 5 veehouderijsectoren (rundveehouderij, varkenshouderij, kalverhouderij, pluimveehouderij en geitenhouderij) minimaal 2 systemen per sector technisch en economisch zijn afgerond, en er voldoende testsystemen zijn gerealiseerd, zodat een jaar later de formele RAV-erkenning kan worden afgegeven.
2. Daarnaast is de concrete doelstelling dat binnen 1 jaar van de start van het project sensor- en datasystemen worden gebruikt voor Vergunningsverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) in minimaal 8 locaties (en liefst ook evenveel verschillende gemeenten) van stalsystemen, gebruikmakend van de mogelijkheden van de Crisis- en Herstelwet.

De derde doelstelling is dat met deze aanpak de voorbereidingen worden getroffen om de grotere vraagstukken, die binnen een door de overheid in te stellen regie-orgaan aan de orde gaan komen, voortvarend ter hand genomen kunnen worden.

Concreet betekent dit een uitwerking langs twee lijnen:

Per sector, specifiek, voor korte termijn richten op stalsystemen (en nog niet bedrijfssystemen)	Generieke opgaven, en aansluitend bij de algemene invulling van het regie-orgaan
<p>1. Voor half september zijn er concreet twee projecten geselecteerd, die kansrijk zijn om met de nodige hulp snel in de systematiek voor RAV-erkenning te kunnen komen. Bij de selectie spelen met name technische en economische criteria een belangrijke rol, inclusief de eerste beelden over toekomstbestendigheid en maatschappelijke wens (dit zijn de eerste toekomstige Field Labs). Tevens is half september de extra hulp georganiseerd en gefinancierd.</p>	<p>1. Een generieke set aan keuze criteria wordt uitgewerkt</p>
<p>2. De opschaling van ongeveer 350 naar 700 stallen is georganiseerd, in samenwerking met Connecting Agri&Food, waarbij ook WUR is betrokken. Kerndoel: In de loop van 2023 hangen er in 700 stallen (van alle veehouderijsectoren) voldoende sensoren voor ammoniak- en methaanemissiemeting, om op grond daarvan data-analyses te kunnen uitvoeren om handelingsperspectief voor de veehouder te kunnen realiseren.</p>	<p>2. Samen met maatschappelijke organisaties is een discussie over het technische ontwerp van maatschappelijk geaccepteerde, toekomstige stallen uitgevoerd. Daarbij worden overheden betrokken, alsmede de Raad voor de Dieraangelegenheden. In deze multistakeholderaanpak worden uiteindelijk met consensus de rapporten vastgesteld en gepubliceerd.</p>
<p>3. Protocol voor het gebruik van sensoren wordt samen met relevante Omgevingsdiensten uitgewerkt en er wordt per sector gerealiseerd dat het in minimaal 4 gemeenten ook wordt uitgetoetst (als experiment en/of gebruikmakend van de Crisis- en Herstelwet). Het protocol kan gebaseerd zijn op publiek toezicht en/of een mix van publiek en privaat toezicht. De economische aspecten worden in deze aanpak meegenomen, alsmede de bruikbaarheid voor vergunningsverlening, toezicht en handhaving (VTH).</p>	<p>3. Het uitwerken van een VTH-systematiek voor bedrijfssystemen, waarbij naast emissiereductie in de stal ook mestverwerking en -aanwending wordt meegenomen</p>

Fasering

Hetgeen is door vertaald naar volgende gefaseerde aanpak:

► Fase 1:

- Voor half september worden per sector 2 doorbaakinnovaties geselecteerd
Voor deze geselecteerde innovaties wordt extra hulp en ondersteuning georganiseerd (bijvoorbeeld juridische hulp, extra wetenschappelijke ondersteuning, versnelde investering in kansrijke (technische) onderdelen van de bedachte oplossingsrichting, etc.)
Eerste doel: Technisch en economisch volwaardig krijgen zodat zo snel mogelijk de formele metingen voor RAV in gang kunnen worden gezet
Tweede doel: In de innovaties wordt tevens de kansrijkheid met sensoren onderzocht.
- Uitwerken protocollen voor inzetten van sensoren in VTH – te combineren met het eerste actiepunt . De kansrijke innovaties worden gebruikt om de inzet van sensoren en datascystemen te testen, en protocollen voor toezicht te onderzoeken. Inbedding in systematieken als IKB Varken, en formele certificering van gegevensresultaten zijn mogelijke oplossingsrichtingen waar in overleg met toezichthouders de haalbaarheid onderzocht gaat worden.
- Uitrollen van een groot aantal sensoren om daarmee een proces van handelingsperspectief voor veehouders vast te stellen en vertrouwen bij toezichthoudende organisaties op te bouwen

► Fase 2:

- Generieke set criteria voor doorbaakinnovaties maken. Deze zijn noodzakelijk om later te dienen binnen de kaders van het regie-orgaan.
- Maatschappelijke discussie over toekomstbestendige stallen. Deze is dringend nodig om de technische ontwerpparameters van toekomstige stallen definitief vast te kunnen gaan stellen.
- VTH-systematiek voor emissiereductie buiten de stal middels mestverwerking en -verwaarding. Hier zijn veel mogelijkheden, maar een systematiek om emissiereducties te gebruiken binnen deze bedrijfssystemen ontbreekt. De mogelijke opties worden in publiek / private samenwerking bestudeerd.

Organisatie

De samenwerking van de veehouderijsectoren begint met een samenwerkingsovereenkomst. Deze staat open voor andere partijen om op aan te sluiten.

De projectorganisatie is zodanig dat deze kan overgaan in een door de overheid in te stellen regie-orgaan.

De organisatie bestaat uit volgende structuren, met daarin ook beschreven de belangrijkste taken en verantwoordelijkheden:

- ▶ Stuurgroep
  - ▶ Bestuurlijke vertegenwoordigers veehouderijsectoren – representeren ook formeel de ondertekenende partijen van de samenwerkingsovereenkomst
  - ▶ Zij stelt de kaders vast en regelt onderling de financiering
  - ▶ zij stelt een voorzitter aan met gemeenschappelijke instemming
  - ▶ Uit haar midden benoemt zij een werkgroep voor de operationele beslissingen (binnen kaders);
- ▶ Strategisch overleg – vormt het overleg dat uiteindelijk op kan gaan in het Regie-orgaan
  - ▶ Is het strategisch overleg voor overleg met de betrokken partners, zoals
  - ▶ Bestuurlijk vertegenwoordigers (zand) Provincies, Gemeenten, Omgevingsdiensten
  - ▶ Alle deelnemers van de stuurgroep zijn ook partner van het strategisch overleg
  - ▶ Voorzitter is de voorzitter van het samenwerkingsoverleg
- ▶ Werkgroep
  - ▶ Bestaat uit 2 tot 3 personen aangesteld vanuit de stuurgroep
  - ▶ Stuurt de uitvoerende organisatie aan; voor de daadwerkelijke werkzaamheden wordt gebruikt van externe consultants. Selectie dient nog plaats te vinden, maar één van de relevante partijen is Buck Consultants International vanwege hun betrokkenheid bij dit dossier.

Kosten

Hierbij een eerste indicatie van kosten. Bij het navolgende is er van uitgegaan dat deze aanpak een kick-start is van het noodzakelijke versnellingsproces, maar dat na een jaar ook het regie-orgaan operationeel zal zijn, en dat zaken worden overgenomen door het regie-orgaan. Daarom wordt voorlopig uitgegaan van een éénjarige begroting.

- ▶ Er zijn twee soorten kosten
  - ▶ Het organiseren van het werk:
    - ▶ Fase 1 (eerste jaar na de start)
      - ▶ Selecteren van doorbraakinnovaties, faciliteren daarvan (vergunningen, financiering, contracten, samenwerkingsverbanden, vinden van locaties voor de RAV-metingen, etc.)
      - ▶ Het uitrollen van de sensoraanpak, inclusief de VTH-protocollen
    - ▶ Fase 2 (vanaf 6 maanden na de start)
      - ▶ Algemene criteria
      - ▶ Maatschappelijke discussie
      - ▶ VTH-systematiek Bedrijfssystemen
  - ▶ De feitelijke ondersteuning van de verschillende projecten

Voor het organiseren van het werk wordt uitgegaan van het inhuren van externe consultants, die het daadwerkelijke werk organiseren. Daadwerkelijke kosten zullen op basis van werkelijk noodzakelijke inspanning worden afgerekend en bewaakt. Voor de begroting is uitgegaan van 400.000 Euro voor één jaar ondersteuning (1 senior en 2 junior medewerkers verzorgen de gehele organisatorische activiteiten).

Voor de feitelijke ondersteuning wordt van het volgende uitgegaan:

- ▶ Feitelijke ondersteuning projecten
  - ▶ Per proeflocatie:
    - ▶ Kosten voor eventuele inpassing techniek (verbouwing)
    - ▶ Kosten voor projectmanagement
    - ▶ Inhoudelijke kennis
    - ▶ Meten van gegevens
    - ▶ Begeleiding uitvoering proeven
  - ▶ Aanname:
    - ▶ Uren sectoren, overheden, etc. zijn in-kind
    - ▶ Over compensatie van de veehouder dient een besluit te worden genomen. Dit zal afhankelijk zijn van de mate van impact van het uitvoeren van de innovatie op zijn bedrijfsvoering.
  - ▶ Eerste schatting: Realistische begroting is 300.000 – 500.000 euro in 1^e jaar voor ondersteuning proefbedrijf. Voor berekening wordt 400.000 euro aangehouden. Ook hier zal op basis van werkelijk werkplan een exacte begroting worden gemaakt.
  - ▶ Voor de aanpak om, in samenwerking met Connecting Agri&Food en WUR, een programma op te zetten om een fors aantal stallen (350) van de verschillende veehouderijsectoren uit te rusten met sensoren, en variatie te analyseren om daarmee handelingsperspectief te creëren is:
    - ▶ Een wetenschappelijk programma nodig van ongeveer 3 jaar: Eerste kostenschatting 500.000 euro (voor 3 jaar) en
    - ▶ Een subsidieregeling sensoren van maximaal 1,8 miljoen Euro (plus kosten voor verstrekken van de subsidie).

Samenvattend:

- 400.000 euro voor werkorganisatie
- Gemiddeld 400.000 euro per locatie, met naar verwachting 10 locaties: 4 miljoen euro
Totaal 4,4 miljoen euro begrote kosten
- Onderzoekprogramma sensoren 500.000 euro Connecting Agro & Food en WUR
- Subsidieregeling van 1,8 miljoen euro.